DOI: 978-966-301-265-0/1.2023.22

Волкова Н.М.
https://orcid.org/0009-0000-4075-6695
e-mail: ninel.volkova@e-u.edu.ua

Скляренко О.В.
https://orcid.org/0000-0001-6555-1223
e-mail: olena.skliarenko@e-u.edu.ua

Фролов І.М.
https://orcid.org/0009-0004-1163-8787
e-mail: ihor.frolov@e-u.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОГЛЯДУ НА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті розглянуті теоретичні та практичні аспекти формування та розвитку креативності здобувачів освіти із врахуванням потреб та викликів сьогодення. Проаналізовано сучасний підхід психологічних та педагогічних наукових напрямків до поняття «креативність». Розглянуто необхідність креативного мислення в сучасному світі в професійному розвитку багатьох спеціальностей та зазначено важливість його розвитку на початковому етапі формування особистості у навчальній діяльності, зокрема у шкільній освіті. Наведено результати моніторінгу у закладах освіти України в 2021 році з розвитку креативної особистості, які досліджувалися за формулою «Чотирьох К»: креативність, критичне мислення, кооперація та комунікативні навички як «вміння думати поза рамками». Окреслені завдання, які постають перед вчителем на уроках інформатики задля розкриття та розвинення здібностей і талантів формування творчої особистості учня засобами сучасних інформаційних технологій. Запропоновано упровадження інтерактивних технологій, нестандартних уроків, використання ігрових елементів та сучасних цифрових сервісів на заняттях. Наданий перелік кроків для зацікавлення, підвищення мотивації до навчання та пізнавального інтересу протягом уроку, способів застосування інформаційних технологій, що сприятимуть розвитку творчості. Зазначено, що найбільшої актуальності набуває розвиток креативності як здатності до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, усвідомлення та розвитку свого досвіду, пошук засобів її розвитку у процесі навчання. Надані рекомендації щодо

вибору різноманітних форм організації освітнього процесу, зокрема, проектної діяльності.

Ключові слова: креативне мислення, формування креативності, вчитель інформатики, урок інформатики.

Volkova Ninel, Skliarenko Olena, Frolov Ihor

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF EDUCATION ACQUISITIONS IN VIEW OF TODAY'S REALITY

Abstract. The article deals with theoretical and practical aspects of the formation and development of students' creativity, taking into account the needs and challenges of today. The modern approach of psychological and pedagogical scientific directions to the concept of "creativity" is analyzed. The necessity of creative thinking in the modern world in the professional development of many specialties is considered and the importance of its development at the initial stage of personality formation in educational activities, in particular in school education, is noted. The results of monitoring in Ukrainian educational institutions in 2021 on the development of a creative personality, which were studied according to the Four Cs formula: creativity, critical thinking, cooperation, and communication skills as "the ability to think outside the box", are presented. The tasks that teachers face in computer science lessons to reveal and develop the abilities and talents of forming a student's creative personality using modern information technologies are outlined. The introduction of interactive technologies, non-standard lessons, the use of game elements and modern digital services in the classroom is proposed. A list of steps is provided to attract interest, increase motivation to learn and cognitive interest during the lesson, ways to use information technology to promote the development of creativity. It is noted that the development of creativity as an ability to constructive non-standard thinking and behavior, awareness and development of one's experience, and the search for means of its development in the learning process is of the greatest relevance. Recommendations are given on the choice of various forms of organization of the educational process, in particular, project activities.

Key words: creative thinking, formation of creativity, informatics teacher, informatics lesson.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ ставить питання перед психологічними та педагогічними науковими напрямками і одне з них, це

проблема розвитку креативності. Вона займає важливе місце з точки зору розвитку та вдосконалення людини, використання можливостей її психіки в динамічних умовах сучасних викликів та мінливості навколишнього світу.

Актуальність даного питання посилила інтерес різних освітніх організацій до вивчення проблематики розвитку креативної особистості. Так, програма освітнього альянсу «Партнерство з навчання у XXI столітті» досліджувала формулу «Чотирьох К»: креативність, критичне мислення, кооперація та комунікативні навички як «вміння думати поза рамками». Розвиток креативної особистості в ЄС названо одним із чотирьох стратегічних завдань у галузі освіти до 2020-2025 рр. Пілотний етап PISA-2022 у 58 закладах освіти України було проведено у 2021 році, що охопив, зокрема, і питання моніторингу креативності. Річард Флорид ключом до креативності вважає формулу, яка включає три «Т»: технологія + талант + толерантність = креативність.

За даними Всесвітнього економічного форуму, до 2020 року креативність стане однією з трьох найважливіших навичок, які роботодавці цінуватимуть у своїх працівниках, поряд із критичним мисленням та комплексним вирішенням проблем. Відповідно до компетенцій, визначених експертами у 2017 р. на Світовому економічному форумі в Давосі, креативне мислення входить у ТОП 5 компетенцій найближчого десятиліття. Міністерством освіти і науки України під час проведення конкурсів, предметних олімпіад для здобувачів освіти започатковано номінації на підтримку креативних, нестандартних ідей, зокрема: «Креативне представлення команди», «Креативний виріб», «Креативні ідеї» та ін. Навіть, в умовах війни, у червні 2022 року успішно було проведено IV Всеукраїнську олімпіаду креативності.

За цих умов підвищуються вимоги до якостей особистості, які визначаються як креативні: відкритість новому досвіду, вміння знаходити оригінальне рішення в нестандартній ситуації, творче ставлення до дійсності. В сучасних умовах творча особистість стає прийнятною суспільством на всіх ступенях його розвитку. Особистість існує як цілісна структура, що забезпечує реалізацію функції саморозвитку та саморуху Швидкі зміни в житті, що відбуваються за невеликий відрізок часу, постійно вимагають від людини якостей, які дають змогу творчо і продуктивно ставитися до будь-яких змін. Для того, щоб ефективно взаємодіяти у суспільстві, адекватно реагувати на постійні зміни, людина повинна активізувати свій творчій потенціал. Отже, виникає протиріччя між репродуктивною формою традиційної системи освіти і актуальною потребою суспільства в креативній системі розвитку особистості. Сучасні випускники загальноосвітніх закладів повинні бути підготовлені до зіткнення з новими несподіваними професіональними завданнями, що

перевищують набуті в школі знання та досвід і потребують від них нестандартних творчих рішень. Саме тому найбільшої актуальності набуває розвиток креативності як здатності до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, усвідомлення та розвитку свого досвіду, пошук засобів її розвитку у процесі навчання.

Креативне мислення необхідно в багатьох сферах діяльності, в тому числі в бізнесі, рекламі, торгівлі, військовій справі, журналістиці, юриспруденції, мистецтві та політиці. Зараз у багатьох пропозиціях роботи можна зустріти повідомлення, що роботодавцю потрібні креативні люди на різні посади. Дійсно, багато спеціальностей наразі вимагають прийняття новаторських рішень, вміння мислити нестандартно і нетривіально подавати себе або продукт. Тому формування та розвиток креативності є важливою задачею в системі освіти в учбових закладах, починаючи з початкової школи впродовж всього циклу здобування освіти.

Креативність, як відомо, це та компетенція, яку є необхідність не тільки сформувати, а також і розвивати та постійно підтримувати у учнів на протязі всього навчального процесу. Це таки навички як: вміння мислити нешаблонно і сміливо, швидко орієнтуватись у нестабільних ситуаціях і знаходити рішення, вміння аналізувати інформацію тощо.

Урок є першою сходинкою формування творчої особистості учня засобами інформатики. Кожен учень має здібності й таланти, і основне завдання вчителя – розкрити і розвинути ці здібності засобами тієї дисципліни, що викладається – у нашому випадку інформатики. Навчити думати, допомогти не просто засвоювати певну інформацію, але й аналізувати її, застосовувати на практиці, не боятися висувати гіпотези, і як результат – відкривати щось нове.

Упровадження інтерактивних технологій, нестандартні інноваційні уроки, використання ігрових елементів та сучасних цифрових сервісів допомагають зробити урок незвичним, захоплюючим, таким, що може розкрити творчий потенціал особистості, навчити висувати цікаві гіпотези, знаходити нестандартні підходи до розв’язування стандартних задач. Потрібно викликати в дітей пізнавальний інтерес, тому на протягом кожному уроку необхідно:

- вчити дітей здобувати знання самостійно, при цьому вчитель виступає організатором процесу навчання, наставником, старшим другом;
- знаходити таку задачу, щоб її розв’язання активізувало здатність учнів мислити, самостійно шукати шляхи її розв’язання;
- формувати в учнів інтерес до навчання через проблемно-пошуковий підхід до висвітлення теми.

Формуванням та розвитком креативності на уроках необхідно керувати. Для організації такої діяльності потрібно добирати різноманітні форми організації освітнього процесу:

- фронтальну, що забезпечує діалог між учителем та учнями;
- індивідуальну, яка орієнтує учня на самостійне виконання навчального завдання на рівні його можливостей;
- групову, для досягнення конкретного навчального результату (склад групи змінюється для кожного уроку і залежить від характеру навчальних завдань);
- роботу в парах, для забезпечення кращого засвоєння навчального матеріалу, розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися, критично мислити, переконувати, вести дискусію.

Також, одним із способів розвитку творчих здібностей учнів і підтримки мотивації до навчання на високому рівні є організація проектної та дослідницької діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, яку можна здійснювати в рамках урочної та позаурочної діяльності. В процесі навчання учнів проектна технологія відзначається високою ефективністю, тому що вона спрямована на пошукову інтерактивну діяльність школярів, збагачення їхньої пізнавальної ціннісної освітньої орієнтації в певній проблемній галузі (з навчального предмету) та вдосконалення навичок роботи на комп'ютері. Вивчення курсу інформатики є золотим стержнем в освітньому інтеграційному просторі навчання базових дисциплін.

При роботі над проектами учні набувають навички планувати свою діяльність, використовувати багато різних джерел інформації, самостійно відбирати й накопичувати матеріал; аналізувати, аргументувати факти та приймати рішення та створювати кінцевий продукт.

Технології та інструменти розвитку креативного мислення як формат навчання на занятті має величезну практичну користь: легке засвоєння матеріалу, розвиток уяви, подолання страху публічного виступу, налагодження стосунків з іншими учнями, самопізнання.

Сучасний вчитель повинен не тільки досконально володіти базовим знанням, а й також сам бути активною, креативною особистістю, здатною до пошуку нових форм та методів виховання та навчання, спонукати учня до пошукової самостійної діяльності та проявляти креативність не лише у стінах школи. Важливим є читати спеціалізовані книжки та виконувати вправи для розвитку креативного мислення, розширювати свій світогляд, позитивно сприймати оточуючий світ. Тільки креативний наставник може виховати майбутнього креативного фахівця.

Потреба у нових знаннях, інформаційній писемності, вміння самостійно отримувати знання сприяла виникненню нового виду освіти — інноваційної, в якій інформаційні технології покликані відіграти системоутворюючу, інтегруючу роль. Створення відповідних комп'ютерних програм і педагогічних методів їх використання вимагає не просто перекладу чинної методики на мову програмування, а й розроблення технології навчання на основі концепції комп'ютеризації і інформатизації всієї системи освіти, загальноосвітньої зокрема. Під використанням «нових інформаційних технологій» у загальноосвітніх навчальних закладах треба розуміти комплексне перетворення умов для навчання школярів, створення нових засобів для розвитку молоді, активної творчої діяльності, способів застосування інформаційних технологій, що сприятимуть розвитку творчості: від комп'ютерного моделювання і постановки віртуальних експериментів до оволодіння новою термінологією.

Сучасна освіта використовує можливості спрямованого впливу застосування комп'ютерних та інформаційних технологій у вправах на мислення, пам'ять, увагу, уяву, самооцінку учнів, уміння планувати свої дії, мотиваційний компонент навчальної діяльності. Комп'ютер у навчанні школярів є збагачувальним і перетворювальним елементом розвивального наочного середовища. Таке розуміння використання комп'ютера набуває гуманітарного розвивального характеру. Розвиток творчих здібностей — не самоціль. Елементи класичної інформатики в навчанні школярів, отримання інформації, представленої на комп'ютерному екрані, оволодіння технічними можливостями комп'ютера не можуть розглядатися поза розвитком логічного й алгоритмічного мислення (мистецтва правильно мислити і планувати свої дії, здатність передбачати різні обставини і діяти відповідно до них).

Висновки. Найбільшої актуальності набуває розвиток креативності як здатності до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, усвідомлення та розвитку свого досвіду, пошук засобів її розвитку у процесі навчання. Важливим є вибір різноманітних форм організації освітнього процесу, зокрема, проектної діяльності, розроблення технології навчання на основі концепції комп'ютеризації і інформатизації всієї системи освіти.

Комп'ютерне середовище значно полегшує реалізацію психолого-педагогічно обґрунтованих методів з використанням поетапного формування розумових дій, що може приводити не тільки до підвищення ефективності навчання, а й до прискорення розвитку вміння самостійно ставити завдання і знаходити способи їх вирішення. Широкі можливості комп'ютера стали зіткненням у двосторонньому процесі навчання «вчитель — учень». Спільна робота школярів і вчителів по створенню презентацій і сайтів дає змогу

піднести якісний рівень навчання учнів, розвинути творчі здібності, підвищити пізнавальну активність, зацікавленість, розвивати креативність та полегшити адаптацію випускників загальноосвітніх навчальних закладів для подальшого життя в сучасному інформаційному просторі з динамічними змінами.

Література

1. Дмитренко А. В., вчитель інформатики. Технології та інструменти розвитку креативного мислення. Освітній проект «На урок» для вчителів, https://naurok.com.ua/tehnologi-ta-instrumenti-rozvitku-kreativnogo-mislennya-156906.html
2. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку : навч.-метод. посіб. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2023. 72 с.
3. Скляренко О.В., Ягодзінський С.М., Ніколаєвський О.Ю., Невзоров А.В. Цифрові інтерактивні технології навчання як невід'ємна складова сучасного освітнього процесу // Науковий журнал «Інноваційна педагогіка», Випуск 68, Т.2. – 2024. - с. 250-257.
4. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості: монографія / [за ред.: С.Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В.Л. Зливкова]. - Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. - 520 с. ISBN 978-966-698-275-2 (книга 3)
5. Креативність – головна якість людини в 21 столітті. Сайт запорізької гімназії №55. https://zzsh55.org.ua/en/kreativnist-golovna-iakist-liudini/ 20.06.2024
6. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках інформатики. Бібліотека порталу «Всеосвіта». https://vseosvita.ua/library/ 20.06.2024
7. Bobro N. Ways of development and issues of education transformation processes. *Ефективна економіка.* № 4(2024). DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.40